

САГА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 13 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

2002 с.ыл
сентябры
21 күнэ
ЧӨППӨР
№ 139 (3809)

СҮРҮН СОРУК ПУТ: ПРОИЗВОДСТВОНҮ КЭНЭТИИ, САЙЫННАРЫ

2002 с. муус устар 14 күнүгөр улуус баһылыгын быыбардаабыппыт. Бу дуоһунаска Иннокентий Николаевич талыллан сыл аңарыттан ордук кэмгэ үлэлээтэ. Бу күнүргэ улуус дьаһалтатын 2002 сылга ыппыт үлэтин-хамнаһын нэһилиэнньэбэ отчуоттаатылар. Дьон-сэргэ салалта үлэтин сөптөөбүнөн сыналаата. Бүгүн бииги хаһыаппытыгар улуус баһылыга И. Н. АММОСОВ ыалдьыттыр.

И.Н. АММОСОВ,
улуус дьаһалтатын баһылыга

2003—2004 сс. Майа — Чурапчы цифровой радиолінейнай сибээс олохтоһоҕо. Ити үлэбэ кириэбинэ, билигин Дьокуускайы кытары 30 каналынан сибээстэрэр буоллахпытына 120 каналынан кэспэтер буолуохпут.

Ы: Чугастаабы кэмгэ тутууга ханнык үлэлэр ытыллыахтарай?

Э: Бииги улууспутугар 2002-2006 сс. ытыллар республиканан үбүлэниэхтээх тутууларга СР Президең В. Е. Штыров анал Ыйааҕа табыста. Ити сылларга киин баһыһа иккис учарата, физкультура уонна спорт институтугар үөрэнэр корпустар, остолобуй, олоһор дьыа, улуустаабы гимназия үөрэнэр корпус, Толоонно, Чыаппараҕа, Төлөйгө тутулла турар оскуолалары ситэрин, хоту көһөрүллүү кыттылаахтарыгар анаан 24 квартиралаах уопсай дьыа, о. д. а. тутуллалара былаанналар.

Улуус киинигэр баһыһа комплексын тутууга хас да төгүл правительственной таһымнаах мунньахтар ытыллынылар. 2002 сылга бу тутуу инвестиционной бюджетка кирибэккэ, үбүлэниинигэр улахан ыарахаттар үөскүү сырыттылар. Билигин ити боппуруос быһаарыллан, комплекс бастакы учарата үлэбэ кириэринигэр кыахтар үөскээтилэр.

Ы: Улуус киинин тупсаран онорууга анал программа ытыллыахтаах. Итиннэ туох-ханнык үлэлэр ытыллыахтарай?

Э: Улууспут киинин — Чурапчы сэлэниэтин көстүүтэ, сымнаастык эттэххэ, киини үөрдүбэт. Итиннэ кэннөрөр сылтан "2003-2006 сылларга Чурапчы сэлэниэтин тупсаран оноруу" программата оҥоһулла сылдьар. Уулуссалары салгыи оноруу, гравийдааһын, сырдатыйы, тэрилтэлэр, учреджениелар ис-тас көстүүлэрин тупсарыйы, биридиэлэһэ ыаллар дьыалэруоттара, уһаайбалара тупсабай көстүүлэххэ буолууларыгар былааннаах үлэ барыаба. Бу дьыаланан дьарыктанар анал тэрилтэ тэриллэрэ былаанналар. Нэһиликтэр бөһүөлктэрин тупсарыйыа эмиз анал былааннаах үлэлиэхтээхтэр.

Ы: Социальной эйгэ өттүгэр ханнык үлэлэр бардылар, былааннаалларый?

Э: Үлэлээн кэлбит кэмгэр улуус киинин тэрилтэлэрин, нэһиликтэри кэрийэн мистэтигэр баар балаһыаньаны кытары сийилии биллестим. Оскуолалар директордарын, оскуолаба кириэрин иһиниэбэ саастаах оҕолор тэрилтэлэрин сэбиэдиссэйдэрин кытары анаан-минээн көрсүүүлэр ытыллынылар. Улууһум хас бириди оскуолаларын, детсадтарын, кулууптарын, атын да тэрилтэлэрин кыһалбаларын биллим. Материальной база эргэрибэ хараха бырабыллар. Ол эрэри бу кэлинни үс сылга "үтүө дьыала" хамсааһынынан бу эйгэбэ балай да тутуу ытыллына, ытылла сылдьар. Кыстыкка бары этэниэ киридилэр. Доруобуйа харыстабылыгар, үөрэхтэниингэ, атын да салааларга программалар, былааннар бааллар, олоһу олоххо киллэрингэ үлэлэниэхпит.

Ы: Сотору үс таһымга быыбардар ытыллыахтара, муниципальной тэриллии баһылыгын эмиз талыахтаахпыт. Манна эн бэйэн кандидатурабын туруоруабын дуо?

Э: Улууһум дьонун-сэргэтин итэбэлин ылан баһылыгынан талыллан үлэли сүлдьэбин. Аны бэйэни салайыныыга кириэрбитинэн сибээстээн муниципальной тэриллии баһылыгын талыахтаахпыт. Киини үлэтэ билигин улуус баһылыгын үлэтигэр уратылаах буолуоҕа. Государство өттүгэр тутууга суох мистэбэ үп-харчы кириитин улаатыннарыйы, үөскэтин, улуус дьонун-сэргэтин олоһун тупсарыйы сорууга турар. Отчуоттар кэмэригэр миинин салгыи үлэлиирбэр, быыбарга кандидатурабын туруорунарбар эппиттэрэ, сүбэлээбиттэрэ. Хас да коллектив уопсай муньаба көрдөһүү сурук киллэрдэ. Саҕалаабыт дьыалабын салгыи ыһтарга, үлэлиргэ-хамсырга былааннанан муниципальной тэриллии баһылыгар быыбарга бэйэм кандидатурабын туруоруннум. Быыбар — альтернативнай төрүккэ олоһуран ытыллыаба. Онон кырата 2 киһи туруоһаах. Улуус быыбардааччылар кирилэртэн киһи талан ылалара бэйэлэрин көгүллэрэ. Урукку өттүгэр бииги улууспут быыбардааччылар маньык улахан суолталаах хампааньаларга мэлдьи актыыбындык кытталлара, бэйэлэрин санааларын (позицияларын) аһаастык этэллэрэ. Бу да сырыыга быыбар чизинэйдик, элбэх быыбардааччы кыттылаах барыаба диэн эрэнэбин.

А. СЛЕПЦОВ кэлсэттэ.

Ыйыты: Иннокентий Николаевич, сана дуоһунаска сыл анара үлэлэтин, урукку үлэлэргиттэн туох уратылаабыт?

Эппэт: Салайар үлэбэ сана киһи буолбатахпын. Улууспар араас дуоһунастарга 25 сыл үлэлэстим. Ол курдук, совхоз кылаабынай экономисттан саҕалаан совхоз директорунан, партия райкомун иккис секретарынан, агропромышленной холбоһук салайааччытынан, райсовет исполкомун председателин солбуйааччынан, Төлөй нэһилиэтин дьаһалтатын баһылыгынан үлэлээн кэллим. Урукку советскай кэмгэ үксүгэр үөһээттен кэлэр дьаһаллары, араас уураахтары толорооччу буолар этибит. Билигин кэмгэ салайар ньыма (стиль) уларыйда. Бэйэ улууһун иһигэр хаһаайын буоларга кыах бэриллэр буолла. Хайдах дьаһанарбытыттан, үлэни-хамнаһы тэрийэрбиттэн дьоммут-сэргэбит олохторун таһыма улахан тутулуктаах. Онон улуус олохтоохторун иһингэр эппиэтинэс улаатта.

Ы: Үлэлээбит кэмгэр тыа хаһаайыстыбатын салаатыгар туох ситиһинлэр, итэбэстэр баалларый? Ханнык сорукут туралларый?

Э: Эрдэтээн салалта ыппыт үлэтин үчүгэй өрүттэрин салгыыбыт, байытабыт. Сүрүн болгомто производствонун кэнэтигэ, сайыннарыыга ууруллар. Ситиһинлэр да бааллар. Үлэбит туһунан отчуоттарга кэспээн турабыт. Онон элбэби эппэккэ маньыктары бэлэтибэ баҕарыллар. Ынах сүөһү ахсаана 8 ый түмүгүнэн 34000-ба тиздиллэн ааспыт сыл туһааннаах кэмнээбэр 8 бырыһыанынан үрдүк, сылгы 14445 буолла, ити 14 бырыһыанынан үрдүк. Быйыл төрүөх үрдүк бырыһыанын ыллыбыт — ныйрэй дьыалабыа тахсыта 89, кулун киэнэ 72 бырыһанарга тийдилэр. Улуус үрдүнэн 7000-тан тахса тонна үүт туттарылынна, ити былырынныгы таһымтан 1400 тоннанан элбэх. Эти туттарыы былаана туолуоҕа. 29937 тонна оту оттооммут былааммытын 93,5 бырыһыан толордубут. 2000 тоннаны атын сиртэн атылаһарга дуоҕабардастыбыт. Онон быйылгы кыстыгы туоруурга дороһой аһылык толору баар буолуоҕа.

Тыа хаһаайыстыбатын бородуксуйатын соҕотуопкалааһынынан дьарыктанар "Чурапчы" кооперативыт уларытыллан тэриллэрэ былаанналар — производственной-финансовой кооператив буолуоҕа. СР Президеңи анал Ыйааҕа тахсыахтаах.

Саха Республикатын тыатын хаһаайыстыбатын сайыннарыы концепциятыгар олоһуран тыа хаһаайыстыбатын управлениетин үлэтин хайыската уларыйыахтаах. Сүрүн үлэтинэн эти, үүтү соботуопкалааһыны дьаһайы, хонтуруоллааһын буолбакка, тыа сири олохтоохторун олохторун тупсарыйыга көмөлөһүү сорууга туруоҕа. Ол эбэтэр киһилэр үлэлэрин кээмэин кэнэтин, производствонун сайыннаран, дохуот ылан байылыаттык олоһоллоругар болгомтолорун кууһурдүөхтээхтэр. Бизнес-былааны, бырайыактары, сметалары оностууга, үбү-харчыны булуһууга, о. д. а. көмөлөһүөхтээх. Холобур, "Бэрэ" баһынай хаһаайыстыбата (А. Е. Сивцев) бэйэтин баҕа өттүнэн Сылан — Бэрэ суолугар 300 тыһ. солк. суумалаах үлэни онордо. "Азаана" баһынай хаһаайыстыбата (Е. Е. Адамов) "ХХI-с үйэ фермерэ" диэн производственной объекттар комплекстарын тутуутун саҕалаата. Дьэ, итинник үлэлэргэ үбү-харчыны булан бизрингэ управление үлэлэниэхтээх.

Сүрүн итэбэспитинэн сири кытта үлэ ситэтэ суоһун ааҕабын. Улуус үрдүнэн барыта 8545 гектар баһына сирдээхпит. Бүгүнкү туругунан итинэн анара, 4000 гектар кэринэ эрэ туһанылар. Бурдугу 2596, хортуоплугу 125, оһуруот астарын 18 гектарга олоһдубуппут. Бурдугу 1179 тоннаны, бириди гектартан 6,3 центнери хомуйдубут. Бу намьах көрдөрүү. Иһикитин баһыныны кытары үлэни

тупсарар, ыһыллар изин кэнэтер сорукут турар. "Чурапчы" МТС ГУП Амма сүннүгэр сытар нэһиликтэри — Болугуру, Соловьеву кытары кыттыһан үлэлибэ. Бу үлэни саҕалаан быйыл Соловьевка 150 гектары хоруттулар. Баһыналары коллективной хаһаайыстыбаларга, баһынай хаһаайыстыбаларыгар, биридиэлээн дьонно сыйһартыахпыт. Республика тыатын хаһаайыстыбатын сайдыытын концепциятыгар олоһуран сир үлэтинэн дьарыктанааччыларга государство көмөтө баар буолуоҕа.

Сылгы, ынах сүөһүнү элбэтигэ кырыы учаастактары сайыннарыы улахан оруолланыаба. Ходуһа, мэччирэн сирдэр улахан изиннэрэ итиннэ сыталлар. Маныаха дьону олохсатар сылтан киһилэр суолларын-иһтэрин онортуруу, телефон сибээһинэн хааччыы, электролинияларын саҕардыы, олоһор дьыалэри тутуу ытыллыахтаах. Итиннэ хайыска быһыытынан ылыныбыт. Улуус Муньабын быһаарыытыгар олоһуран, 2003 сылтан Улахан Күөлгэ, Хайыахха, Уорьаба, Үрэх-Күөрэбэ, Кындалга учаастак баһылыктарын штата көрүлүөбэ.

Ы: Суол-нис, сибээс турууга улуус төһө сайдымлаабын туоһулуур. Бу өттүнэн хайдахпытый?

Э: Улууспутугар федеральной уонна ис суолталаах суоллар бааллар. Суолга үлэлэһэр саамай улахан тэрилтэбит — "Чурапчы" АД ГУП (нач. Н. Н. Попов) федеральной суолу көрүүгэ-иһтигэ уонна ис суоллары өрөмүөннээһингэ үлэтин кээмэин 27 мөл. солк. тизиртэ. Ити былырынныгы көрдөрүүтүттен 3 төгүл үрдүк. Киһилэр Аллараа Бэстээххэ дизри федеральной суолу көрүүгэ-иһтигэ ыллылар, онон үлэлэрин кээмэин улаатыннардылар, элбэх үлэ саҕа мистэтин таһаарыннылар. Манна даҕатан эттэххэ, тэрилтэлэригиттэн "Мелиоратор" ГУП (нач. Г. В. Смирников) 15 мөл. 200 тыһ. солк. үлэни онорон, "Чурапчыстрой" ХЭО (нач. А. А. Иванов), "Чурапчы" МТС ГУП (нач. Н. В. Оконешиников) үлэлэрин кээмэин улаатыннаран үчүгэй көрдөрүүлээхтэр. Быйыл Чурапчы — Дириг суолун тутуутугар 3 км усталаах үлэ кээмэй быһаарыллан үчүгэй хаачыстыбалаахтык оҥоһулан комиссияга туттарылынна. Ис суолларга өрөмүөннэр ытыллынылар. Эһиил Чурапчы — Дириг суолун тутуутун бүтэриэхпит, Чурапчы — Арылаах суолун оҥоһуутун саҕалаахпыт. Кында, Мэлдьэхси учаастактарын суолларыгар капиталнай өрөмүөн суотугар үлэлэр ытыллыахтара.

Улуус сибээһин сайыннарыыга "Сахателеком" ГП генеральной директеңи Н. В. Николаев кытары 3 сыллаах биригэ үлэ. Чин дуоҕабын түһэристит. Итиннэ тэрилтэлэр, нэһиликтэр сибээстэрин аныгы көрдөбүлгэ эппиэттир тыа оноруу көрүллэр.

МУНИЦИПАЛЬНАЙ ТЭРИЛЛИИ БАҢЫЛЫГАР КАНДИДАТЫНАН РЕГИСТРАЦИЯЛАННА

2002 с. сэтінньи 19 күнүгэр Чурапчытаабы муниципальнай тэриллии баһылыгар кандидатынан АММОСОВ Иннокентий Николаевич регистрацияланна. Кини 1949 с. төрүүх, үрдүк үөрэхтээх, Чурапчы улуунун дьаһалтатын баһылыга.

ОЛОХТООХ БЭЙЭНИ САЛАЙЫНЫ БЭРЭСТЭБИИТЭЛЛЭЭХ ОРГАНЫГАР ДЕПУТАККА КАНДИДАТЫНАН РЕГИСТРАЦИЯЛАННЫЛАР

2002 с. сэтінньи 19 күнүгэр олохтоох бэйэни салайыны бэрэстэбииттэлээх органыгар депутакка кандидатынан регистрацияланнылар:

- 1 №-дээх Алабадаабы уокурукка — МОКНАЧЕВСКАЯ Михаил Николаевич, 1957 с. төрүүх, орто анал үөрэхтээх, улуустаабы гимназия кылаабынай бухгалтер;
- 4 №-дээх Болонгоотоу уокурукка — МАКАРОВА Варвара Васильевна, 1962 с. төрүүх, үрдүк үөрэхтээх, улуустаабы Пенсионный фонд начальнига;
- 5 №-дээх Болугурдаабы уокурукка — НОБЕВ Дмитрий Михайлович, 1948 с. төрүүх, орто үөрэхтээх, Мындабаайтаабы олох-дьаһах, коммунальнай хаһаайыстыба сулуустатын маастара;
- 6 №-дээх Болугурдаабы уокурукка — ПОПОВ Николай Ильич, 1973 с. төрүүх, үрдүк үөрэхтээх,

"Чурапчы" МТС ГУП кылаабынай экономика;

- 7 №-дээх Арылаахтаабы уокурукка — ПОПОВ Николай Николаевич, 1961 с. төрүүх, үрдүк үөрэхтээх, "Чурапчы" АД ГУП директора;
- 7 №-дээх Арылаахтаабы уокурукка — ЛОБАНОВА Дария Михайловна, 1958 с. төрүүх, үрдүк үөрэхтээх, Арылаах орто оскулатын директора;
- 8 №-дээх Мугудайдаабы уокурукка — ТЕРЮТИН Анатолий Иванович, 1945 с. төрүүх, орто үөрэхтээх, Мугудайдаабы олох-дьаһах, коммунальнай хаһаайыстыба сулуустатын маастара;
- 9 №-дээх Төлөйдөөх уокурукка — СМЕРНИКОВ Виктор Викторович, 1956 с. төрүүх, орто анал үөрэхтээх, пенсионер;
- 12 №-дээх Сылаһаабы уокурукка — ДЯГИЛЕВ Александр Иванович, 1958 с. төрүүх, орто

технической үөрэхтээх, Сылаһа орто оскулатын информатика учуутала;

- 12 №-дээх Сылаһаабы уокурукка — МАКАРОВ Петр Михайлович, 1960 с. төрүүх, үрдүк үөрэхтээх, "Чурапчы-лес" МУП директора;
- 16 №-дээх Холбоһотобу уокурукка — ПЕСТЕРЕВ Семен Николаевич, 1972 с. төрүүх, үрдүк үөрэхтээх, улуустаабы сир комитетын кылаабынай специалиһа;
- 18 №-дээх Маарычааннаабы уокурукка — МАКАРОВ Иван Григорьевич, 1952 с. төрүүх, орто техникаһый үөрэхтээх, предприниматель;
- 19 №-дээх Чарангаабы уокурукка — НОГОВИЦЫН Алексей Алексеевич, орто анал үөрэхтээх, предприниматель.

Чурапчытаабы территориальнай быһбардыр комиссия.

• Дьиз кэргэн экономика

Эрдэ иһитиниэриллибитин курдук, алтынньы 30 күнүгэр Чурапчы сэлэинньэтигэр А.К.Софронов аатынан спортзалга Саха сирэ Россия государствогар холбослута 370 итиннэ Нерюнгри — Чурапчы доҕордоһууларын 25 сылларыгар анаан ытыллыбыт "Көмүс дохуот-2002" быыстапка-дьаарбанга олус тэрээһиннээхтик ытылынна. Манна "Чурапчы" кооператив, Маарычааннаабы ПО курдук улахан тэрилтэлэртэн уонна Диринг орто агрооскуолатыттан ураты нэһиликтэртэн киирбит дьиз кэргэн хаһаайыстыбалара кытыннылар. Бу сырыыга кэспэ-эммит кинилэр тустарынан.

Манньык быыстапка-дьаарбанга сыл ахсын ытыллар буолан, кыттааччылар таһымнара үрдүккө иһэрэ хараха быраһыллар. Аан бастагы кыттааччылары кытта хаһыс да сылларын улууска, республика тиниэ кыттыбыт, мистэлэспит ааттаах-суоллаах дьиз кэргэтэри сэргэ туттан көрдөххө даҕаны кэникилэр таһычы бэлэмнээх, онгостулаах буолаллар. Онуктар бүгүн да элбэхтэрэ кини үөрдэр. Ол курдук, бу "Көмүс дохуот-2002" быыстапка-дьаарбанга түмүгүнэн бастаабыт **Сылаһа нэһилиэгин дьонун-маамы ыала Дягилевтары ылан көрүөхкө.** Дьиз кэргэн быйыл улуус аатыттан республика кыттан эмиэ мистэлэспитэ. Ол "Дьиз кэргэн бири кини-тигэр тиксэринэн тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын онгортон таһаарыы" дьин номинацияга, эбэтэр сылга бэйэлэрин тиксэриниэртэн ылар дохуоттарыттан бири киниэс тиксэрэ — 123 тыһ. солк.

— Быйыл барыта 420 баатка оуруот аһын туһуан, кэспэрбэлээн хаһааныбыт. Итинтэн Дьоккуускайга кыттыбытыгар 150-ча, оттон бүгүн манна 100-тэн тахсатын ажаллыбыт, — дири хаһаайка Мария Иванова.

Икки уол оҕолоохторо иккиэн "Инициатива" лауреаттара. Оскуола саастарыттан наукаан дьарыгыралар эбит. Ылыт темалара тыа хаһаайыстыбатыгар сыһааннаах. Холобур, быйыл 11-с кылааска үөрэнэр кыра уол Сергей Гарбада ытыллыбыт "Академия юных" дьин семинарга кыттан кэлбит. Уолаттарын туһуан кылгастык Александр Иванович билиһиннэрэн ыла.

Кытаанахтан Пономаревтар дьиз кэргэн "Тизгэн уйута", "Айыла бэлэтэрэ", "Эмтээх оттор" дьин ааттаах-суоллаах бородууксуйаларынан кытынна. Ууга суох нэһилик ыала дьизтээх оуруот хаһаайыстыбатын үлүс көрүгүн спорду, үүнэрэри баһылаабыттар. Олортон астаммыт 14, бадыһаа 4 көрүгүн көрдөрүүтэ

АСЧЫТ, ИИСТЭННЬЭН, ХАҤААСЧЫТ

туруорбуттар. Оттон кини сэнээрэрэ, атыттарга уратылар — эмтээх оттор. Дьиз хаһаайката Татьяна Афанасьевна бэйэтэ продавец. Эмтээх отторунан дьарыгырбыта үлүс сыла. Манна хатын сабыраар, үөрэ ото, чычыраах ото, дөлүтүн уо.д.а. айылжатан ытыллыбыт аска-үөлгө, чэйгэ кутуллар, эмтэниилэр от арааһа элбэх. Ол да иһин бүгүнгү күрөөх 3 ууһа "Садах үүнэһи" номинацияны ылан ыла. Эдэр мал манньык быыстапка-дьаарбанга бастагы кыттыла. "Илээх дьиз кэргэн" дьин композициялаахтарын көрөн дьиз кэргэтэрин ыыталаабыт. Аҕалара Владимир Иннокентьевич ЖХХ үлэһитэ, 4 оҕолоохтор.

"Сир, быйаһа уустарыгар кимс Амматтан эсэрдэ!" дьин ытырар-уугуар ааттаах, буклеттардаах **Соловьев нэһилиэгин дьиз кэргэтэриэ — Татьяна Юрьевна уонна Станислав Захарович Федоровтарга тохтуубут.** Бу үс оҕолоох эдэр ыаллар. Ийэ-фелдһер, аҕа — студент, кэстэктэн үөрэнэр.

— Аҕабыт булчут, ону идэ онгостор сыллаах үөрэхкэ киирбитэ. Түтүкхтир, балыктыыр. Дьиз кэргэнгэ онгортон таһаараччыбыт кини. Сүөһүлээхтэ, хайа ыла булуоһу туттан тэрииммипит, — дири Татьяна Юрьевна.

Оттон да чингэтэн буолуо, кинилэргэ мал экономикага туохтан ордуу туһулан турарын көрдөрөр композиция аҕалыт. Тыһаалартан тангылан онгоһуллубут Тэйор Хайа, салгыи ол аныннан устар Амма өрүстэн туох быйаһа ытыллар көрдөрүлүбүт. Манна сордоһ, сылаһаар, тэгили (улахан собо курдук), күстэх, аһыһа, олор

быыстарыгар собо, мунду арааһа хаһаайка сатабыллаах илиитинэн фершируйданан, буһарылан-хатарылан көрдөрүлүлөр. Туспа сылаһаар быара, сордон иһиттэн "икра" кэспэрбэ, мундугтан шпрот бааллар.

Эдэр хаһаайка сатаабаһа да суох курдук. Дөлүтүн, тэһил хатарылыбыта, маринуйдаммыта, нэһэн оттон дьал-дэһилэр мундугууһу, оуруот аһыттан туһуламмыт, кэспэрбэлэммит аһа. 3 кг арбуһа сөкүтөрөр эрб. Бу Федоровтар дьиз кэргэн "Куһуһугу композиция" дьин аһа номинация хаһаайына буолла.

Холбоһо территориятынан, нэһилиэгиниэтин улуус улахан нэһилиэгэ. Бүгүн ытыллыт бэрэстэбииттэлэрэ — Петровтар дьиз кэргэн. Кинилэргэ кини кэспэрбэ ыла аҕа баһылыга. Владимир Егорович уһанар, чааһыһа маастарыс кыйдаах. Быйаһа, майы хаһаарбат эрб уус-һыһаар эбит. Дьизтэн тэрилин арааһа, ис бараһыттан (интерьертэн) саҕалаан бүс-бүтүһүтэ бейэтин онгоһуга. Дьиз, ол онгоһуга манна хаартыска көрөн итэһэйэрин. Улууска аан бастаан республика таһынаах ытыллыбыт "Иһин эһэр" быыстапка-дьаарбанга кыттан иккис мистэлэспит.

Аһы тизгэнтэн ытыллар бородууксуйа Александр Семеновна кэспир. Быыстапка-дьаарбанга 150-тан тахса баатканы туһуан-тумалаан, кэспэрбэлээн хаһааһыттан 35 көрүгүн аҕалыт. "Хас да теллилаахтат. Ууну дьуе-дэһтэн мотуруунан быраһаарыт. Бойбон бэйэбитин хаһааныбыт. Ыһа сибээһи 15-18 көрүгүн үүнэрэбит, эмтээх

отторунан дьарыттанбыт. Холбоһу, бу "Манарда" дьин от талҕаһа үүнэр, тыһыһыһа, сөһөлгө туһаныллар, — дири кини.

Чурапчы сэлэинньэтигэр Анастасия Федоровна уонна Валерий Иннокентьевич Поповтар кытыннылар. Эдэр ыаллар. Сүөһү, сибиһиньэ, кууруса итэллэр, оуруот хаһаайыстыбалаахтар. "Сэлэинньэ арааһа өттүгэр дьизлээхтэ. Уу проблема буолбатах, носуотунан быраһаарыт", — дири Анастасия Федоровна. Ыла сүөһүтүн, оуруоттан ытыллар бүтүдэ ас 57 көрүгүнэн кытынна. Иккиэн үлэһиттэр, 3 оҕолоохтор.

Хайахсыт Осиповтарын туһуан аҕас туспа кэспир. Республикааһа "Ас-үөл-2002" быыстапка-дьаарбанга "Сиртэн үүнүү ылыһа бастыһа" дьин номинацияга иккис мистэлэспит.

— Е. Н. Ксенофонтова дьин сүрдээх новатор эбэлээхтэ. Кини үүнэһи араас көрүгүн, бастыһа оһуһун литератураны хасыһан, үөрэтэн итиннэ "Приусадебное хозяйство" курдук кини суруулаһартан сурутан ылар, — дири кэспир Ольга Михайловна.

Манньык дэгиттэр сүбэһиттээх кини итинтэн сизтэһэн, тизгэн, холбоһу, тыһыһы үүнэрэрин баһылаабыт. Ол курдук, бүгүн да көрдөрүү кининэн, сарыһаһынан бири бэйэтэ 16 киилээх тыһа буоллар. "Желтая из Парижа" дьин көрүг үһү. Манньык үс устан холбоһон 63 киилээх үүнүү ытыллыбыт(!). Улахан тыһа үрдүгэр "декоративнай" дьинэр (кинн сүтүгүн эрб саҕа) араас өңнөөх, быһылаах эмиэ бу культура аймактара кэспэрбэ-

биттэр. Иһинээһи аһын сизкэ, оттон тас хаһыттан (олус кылаанна, кытаатар) тус иһитин, оҕо ооннуурун быһан онгоруоһа сөл димилэр.

Олор атыларыгар сылытылар теллилаа дьыл бачагыгар дьиз үһү турар "Денис" уонна "Калифорнийское чудо" биэрэтэр, бири сыллаах репчагай луук, ону таһынан талах курдук үүнэр, барыһа, компот, сатааһа "икра" ас буолар. Моонһороннуу мотуһунаах сизмэнэн үүнэриллэн баран расадаланар "Самбери" дьикти үүнэһи кэспэрбэбиттэр. Эмиэ Россияда даҕаны үүтэйдик тэһилэ илик көрүгүргэ киирсэр "Кууһи" дьин сүөһү сир(кормовой) үүнэһитэ баар. Бу халпыһа, броква гибрида. Хортуонһу баһыһаһа расадалан үүнэриллэр эбит. Отун сибиһиньэ, аһын сүөһү сизтэһилэр. Быһыһын саҕа 7, быйыл 20 устуһаны оһордон, 50-ча кг үүнүү ытыллыбыт. Оттон бу үүнэһилэртэн астаммыт кэспэрбэ, барыһа 35, "прямой" дьизэртэн 6 көрүгэ аҕалыһыбыт.

Мин эрб буолбатах, Ольга Михайловна аһаан-миннэн кэһэн, тула көтө сыһаан ыыталаһыт, сүбэлээпит элбэх буолла. Бүгүнгү бу дьаһа сыла-соруга даҕаны онуока туһулан тэриһэн эрдэ.

Иһиник бары кыттыбыт дьиз кэргэттэр, өмөс көрдөххө, туһуаһыһа, кэспэрбэлэһингэ, барыһаһаһыһа онгоһуга бири курдугун иһин, сыһыан билистээх, аһаан баһылаабыт дьарыктарын уратылаһаллар. Ырааһа барыһа этээх, Мугудайтан Васильевтар дьиз үүнэрэ шампиньоннара, Болугуртан

Лыткиннар халтаһаһа, суһулан виноһа атыттарга хатылаһа.

Быйыһы быыстапка-дьаарбанга аһыт сылартан туох уратылааһыт? Бастатан, эдэр ыаллар элбэхтэр уонна үлүһэр аан бастаан холоннулар. Иһиннэн, дьиз кэргэттэр иһэлэр, аҕалара баһыһа үлүһэрэ бу тыа сиргэр аһа илээх, ол сизринэн үлээх-хаһаһаах дьон. Оттон иһи эһилибит тизгэнтэн ытыллар тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйалара эһи киллэркэр дохуоттара. Кыттыбыт бастыһа ыаллар сыла ортоһунан бири киниэс тиксэринэн киллэрэр дохуоттара 90-100 тыһ. солк. уонна онтон да үһө. Ол эбэтэр Президент, Правительство тыа сиргэр мал экономикатын сайыннарыһа программаларын дьин олоһо киллэрсэр уонна ол толорулар кыһаһын даһаһаһыт дьон буолаллар.

Үсүһүнэн дьизкэ, манньык туруктаах үлээх, чөл, доруобай олохтоох-дьаһаһаах дьиз кэргэттэргэ бу быыстапка-дьаарбанга курдук дьаһалларга кыттыһаһынан көрөн, улууска кэлэр осуданы, кредити кинилэргэ итэһэйэр наада эбит. Ол кинилэр сылаһаах үлэһиттэр биллэр стимул буолуһа эһа. Мань республикабыт Президентэ В.А.Штыров бу сыл күһүн тутар 22 күнүгэр ылыммыт Ыйаһа бигэрэтэр. Ол курдук, "Сыл дьиз кэргэн" дьин республикааһы күрөх усулуобуйата быйыл уларыйда. Саҕа баһаһыһа быйыһынан бу улуустарга сыла эргичи ытыллар уонна олор түмүктэринэн сыл бүтүүтэ кыһыһаах 10 дьиз кэргэн Дьоккуускайга ытыллар фестивалга ыгырылаллар. Кинилэргэ СР Президентин Грана олоһонор, Хас бириһиллэригэр 25-тин тыһ. солк. Грант бериллэр.

Улууспуттар ытыллыбыт бу быыстапка-дьаарбанга бийигиттэн итиннэ киирсэр кыһаһаһыһын илэ-бодо көрдө. Бу нэһиликтэр мактэһтээн ытыллыт хас биридин ыла аһыт, иһтэннэһэн, хаһаасчыт эрб буолбаһа, оҕону иһингэ, дьиз кэргэн оһуһун туруктаахтык хаһыһыһа нэһилиэгиннэ атырыһаһынан туһанар. Ону таһа сыһаһаһа, кэспир өйүүһө, бу курдук бары ытыллар дьаһалларга кыһаһаһа эрб наада.

С.СМЕРНИКОВА.

Хаартыскаһа: "Көмүс дохуот-2002" быыстапка-дьаарбанга түгэһиттэн.

Чурапчыга "Агропромэнерго" тэриллэн үлэлээбитэ 20 сылыгар

КЫЛААППЫТЫН КИЛЛЭРСИБИППИТИНЭН КИЭН ТУТТАБЫТ

1982 сылаахха биир сааскы үтүө күн мунгун ССКП райкомун бастагы секретара И.П. Листиков ынгыртаран ылла. Тийибиллэр Илья Павлович ому - мань сэлэргээн баран: - Дьэ, Егор Семенович, оройуонга тьа хаһайыстыбатын объектарыгар баар электрооборудованиелары көрөр-истэр "Сельэнерго" дьиз тэрилтэ тэриллэр буолла. Ону анал идэлээх, олохтоох специалист быһытынан илээн-сабалаан тэрийэн үлэлэт, - дьиз акаастаар бокуй биэрбэккэ, мас-таас курдук этэ. Онгон ыла 20 сыл буола охсубут.

Ити курдук 1982 сыл ыам ыйыттан "Чурапчыга селэнерго" дьиз тэрилтэ тэриллэн, бастагы хардылары онгорбута. Тэрилтэбит даҕаны муода буолла, ким даҕаны үбүлээбэт, билигин санаан көрдөхкө, бу билингги рынокка сөл түбүһэр соҕус өйдөбүллээх, бэйэтин бэйэтэ үбүлэнэр тэрилтэ буолан таҕыста. Оно сохостар 550 объектарыгар уонна "Чурапчы сэлэниэтин" иһигэр баар тьа хаһайыстыбатын управлениетыгар киирсэр тэрилтэлэргэ баар электрической оборудованиелары дуоҕабарга олобуран көрүөктээхпит-истиэхтээхпит итинээ төһө суумалаах үлэ толорулуктаабын уонна толоруллубутун калькуляция онгортон оройуоннаабы агропромышленнай холбоһук (РАПО) сәбиэтигэр бигэргэттэрэн, ол сыанатынан сохостары кытары аахсыахтаахпыт. Үлэбит көрүңгэ кэнгээн, барыта 62 үлэһиттээх тэрилтэ буола түспүбүт. Сайынны ыйдарга үлэһит ахсаана 80 киһизэ тийэрэ. Кэпсээтэххэ дөбөнүн иһигэр, иһигэр киирдэххэ, иирбэтэ-таарбата элбэх этэ. Расчет, график бөҕө чочулан уонна ити барыта аанбастан онгоһуллар буолан уустуктардаах этэ.

Кадрдары сүүмэрдээһин эмиз биир уустук дьмала буолбута. Анал үөрөхтөөх электрик бэрт аҕыйах этэ. Бухгалтерияны билиги дьолбуугар биир тарбаха баттанар олохтоох специалист А.А. Полятинская себүлөһөн кэлэн элбэх болпууостары быһаарбыта. Мин, хаһайыстыбанын тэрилтэҕэ үлэлээбэтэх киһи, киниттэн үтүскэ үөрөнөн, бииргэ үлээбэт кэмнэрибин үчүгэйдик саныбын.

Сохостарга учаастактары аһан, онно начальникир аһамытара. Хаһан да салалтаҕа сыстыбатах дьону үлэлэтин туһугар элбэх уустуктардааҕа. Кадрдарга үрэтэр үлэни күүскэ ыһытты түмүгэр тэрилтэ атабар туран барбыта. Уопсайынан, киһизэ киһилин сыһааннаһан итэҕэйдэххэ уонна эппитинэһи сүктэрдэххэ үлэ тахсылаах буоларын киһилэр дакаастабытара, калын олохторун бөртөхкэй үлэһиттэр буолбутара. Ол курдук, учаастактар начальниктарынан Д.Ф. Фокин, Я.Д. Аммосов, Н.И. Максимов, Ю.Н. Платонов, И.И. Захаров, А.В. Гоголев, С.Н. Попов, С.К. Максимов үтүө суобастаахтык үлэлээбэттэрэ. Олохтоох энергетик А.В. Гоголев инженердээбитэ, учаастак начальниктаабыта, солбуллубат профком председатели буолан элбэх өрүттээх үлэни ыһытты.

Электромонтердарынан Д.Д. Сорокумов, П.М. Павлов, В.Д. Лазарев, М.Г. Протасов, В.Н. Монастырев уо.д.а. эмиз үтүө суобастаахтык үлэлээбэттэрэ. Тэрилтэ кэлин атабар туран истэҕин ахсын кадры кытары үлэ өссө күүһүбүтэ. Ол түмүгэр бэрт элбэх уолу бөлүһүмэттэри тьа хаһайыстыбатын электрификациялаһын техникумугар уонна Челябинскайдаагы энергетика институтугар ылган үөрэттэрбиппит. Киһилэр билигин бары кэриэтэ "Чурапчыга селэнерго" үлэли сылдьаллар.

Бастаан улаа тутуу учаастагы кылаабынай инженерэ И.К. Иустинев начальнигы солбуйан олонор билиэк хонтурулуттан хостору, гараһыттан иһи боксаны уонна эргэ ыскалааты биэрбигин өрөмүөннээн база онгостон үлэлээбиппит. Калын Куоҕаҕа учаастак быстаран ыскалаат, гараж, мастарыскай уонна үлэһиттэр олонор дькэлэрин туттан бэйэбит бас билэр базаламмыпыт. Итигэри тутууга С.А. Фаинфо сыралаһыта.

Биир идэлээктэри кытары олох астаһан, тааарысты күрэхтэһэн үлэлиир бөртөхкэй үтүс баар. Илин энгэр оройуоннар күрэхтэһиллэригэр билиги сыллата наар бастаах, иһик мээстэлэртэн түспөккө үлэлээбиппит. Республикаҕа "Якутагропромэнерго" иһинэн

да мэдди бастыһыгар кээкэлэригар этибит.

Сүөһү иһититигэр бастыһы олоххо киллэрингэ төһүү буолбуппут. Ол курдук, жотонор микролиматтарын тулсарыга РТЭ 1/9 олохтору, ПБЭ - 0,75 биллэнтэри онгортон туруортаабылпыт. Аны техникскай үтүө сылытыга ЭПВ - ны туруоран, сүөсүлүттэргэ улахан чэпчэтиллэри онгорбуппут. Бу бөлөҕү барытын "пункто-каладонные работы" дьиз отдел мастара, кэлин директоры солбуйаачыга тийэ үлүмүт Е.П. Попов илээбэтэ - сабалаабыта. ЭПЗ - 100 электротеллары 16 сиргэ танан үлэлээлпиппит, ол түмүгэр элбэх кубометр мас кэмчилэммитэ чуолкай. 1987--1988 сс. от аанна үүмүтэх кураан дьмаларыгар сохостар 19 отделениеларыгар кормоцктары үлэҕэ киллэрбиппит. Ити улахан кыамталаах оборудованиелары монтаһыгар трансформаторнай подстанциялар кыамталарын улаатыннан сагаланы онгоһуллубутара. Онон трансформатор, КТП булуутугар үтүс сыра барбыта. Оройуон сохостарыгар 150 устуука кыра-улахан котельнайдары көрүү, 30 авариянай дизеллэри монтаһаан туһаҕа таһаары эмиз билиги тэрилтэ күүһүнэн барара. Былааннамыт көрүүгөр түмүктэринэн биир даҕаны тонгуу таһаарылыбатаҕа. Үлэбит саамай түбүктээх кэми сайын буолара. Хас котельнай, ферма ахсын котеллары уонна электро-уот ситими өрөмүөннээн үлэр кыстыкка бөлөм онгоробут. Сыл ахсын Дьокускайтан Поляков дьиз киһи биригээдэтин дуоҕабыран таһааран сохостар котельнайдарын өрөмүөннэтэр этибит. Киһилэр "кипящий слой" дьиз технологияны аан бастаан киллэрэнэр, чох умайытын күүһүрдэн элбэх сылааһы биэрини хааччыйытара. Тэрилтэ биир боччумнаах үлэтинэн бөлүөлэктэр ВЛ 0,4-10 кв. линияларын проекттан Саха АССР тыатын хаһайыстыбатын министерствотын иһинэн реконструкция ыһытты буолар. Итинник үлэ Диринг, Мугудай, Мэдьэксси, Чыалпара, Толоон, Хадаар, Хайахсыт, Чахыр, Килэнхи, Арылаах, Улун Күөл, Улахан Күөл уо. д. а. бөлүөлэктэригар барбы-

та. Аны сайылыктарга электро-уолу киллэрингэ былааннаах үлэ Дьаарыллага, Кэмнэҕэ, Бэрэҕэ, Бырыыга, Тааттага, Кырыска уо.д.а. ыһытылыта, Бу туһугар кыайынытэ.

Оройуонга урукку өтүгэр сүөх салааны арыһан үлэлээпит үтүө түмүктэрдээх буолбута. Ол курдук, умайыт электродвигателлэри хаттаан обмоткалаан (сылга 150-на тийэ) чөлүгэр түһэрэр этибит. Бу сохостар үтүс үбүн экономиялаабыта чачы. Манна бастаах А.Н. Мальцев дьон нууча киһитэ, кэлин байэбит ыһаппыт Н.Н. Шарин үөрэнэн бэрт уһунуук таһаарылаахтык үлэлээбитэ. 1987 с. оройуонга электроэнергия биир киһизэ тиксигэ республика орто көрдөрүүгүгэр (3280 квт. ч.) чугаһабыта. Ити курдук сохостар электрооборудованиеларын научнай төрүккэ олобуран көрүү-истиин түмүгэр дьин хаһайыныны сыһааннаһан байэбит салаабытыгар ыһылыны-тобулууну тохтоппуппут, сыйа хаһайыстыбалар сайдын суолугар тахсыларыгар олук уурсубуппут.

1987 сыл бас ыйын 26 күнүгэр партия райкомун бюротугар "ССКП 27-с сыгин Ураахтарын олоххо киллэрингэ 1987-1990 сс. тьа хаһайыстыбатын тэрилтэлэригар электроэнергияны тутуу уонна электрификациялаһыны салгы сайыннары туһунан" дьиз болпууоһу бөлөмнээн, оройуонга бу сааа сайдытыгар ук буолаарай дьиз киллэрэммит бюро уурааҕа тахсытыта. Ити курдук таһаарылаахтык үлэли олодохтоһуна 1989 с. оройуонга тьа хаһайыстыбатын тутуун улаарытабыт дьизнэр. "Агропромэнерго" сүөх онгортон, "Сельхозтехника" холбоһугар отдел быһытынан биэрбэттэрэ, олохтообут тэрилтэбит ол түмүгэр улаабаах ыһылытыта.

Түмүккэ, урут бииргэ үлэлээбит коллегаларбар күүһү түмэн, эйэ-дэмнээхтик үлэлээн үлүһлүт экономикага сайдытыгар кылаакытын киллэрсибиккитигэр барытыгар барҕа махтап.

Егор Семенович МАКАРОВ,
урукку "Агропромэнерго"
директора.

Дьыллар уонна дьоннор

ХАТЫЛЫ НЭ-ХИЛИЭГЭР
Сэтинньи 12 күнүгэр РСФСР норуотун үөрэбритин туйгуна, Саха АССР оскуолаларын үтүөлээх учуутала, СР ыччатын үтүөлээх наставнига, Чурапчы улуун уонна Хатылы нэһилиэгин бочуоттаах гражданиннара, педагогическай үлэ ветерана, Аба дойдуга Улуу сэриитин кыттыылааҕа, Комсомол албан аатын музейын төрүттээччигэ, "Сага олох" хаһыат актыыбынай общественнай корреспондента Николай Саввич СОЛОВЬЕВ төрөөбүтэ 90 сылыгар аналлаах кэриэстэбил күн буолан ааста.

Кэриэстэбил күн Хатылы орто оскуолатын үрлүкү кылаастарын оҕолоругар Н.С. Соловьева аналлаах аһаҕас уруктартан сабалана. Үүнэр көлүөнэҕэ, кэнчэри ыччаттарга Комсомол албан аатын музейын директора Д.П. Чечебутов, Чурапчытаагы педагогическай музей директора Н.И. Дьячковскай, Н.С. Соловьев балта Е.С. Соловьева, уола В.Н. Соловьев, нэһилиэк баһылыга У.Н. Атласова Николай Саввич олобунааҕа, үлэтин-хамнаһын туһунан кэпсээттилэр, истиг-иһирэх тылларынан абыннылар. Николай Саввич учу-

утал уустук идэтин баһылааһын 1931 с. Болтоҕо начальнай оскуолатыттан сабалаабыт. 1937 с. Дьокускайдаагы педрабфагы бүтэрэн Кытаанах, Амма, Диринг, Сыланг, Мугудай, Хатылы оскуолаларыгар уопсайа 50 сыл устата үтүс көлүөнэ ыччаты билиигэ-көрүүгэ, сырдыкка-

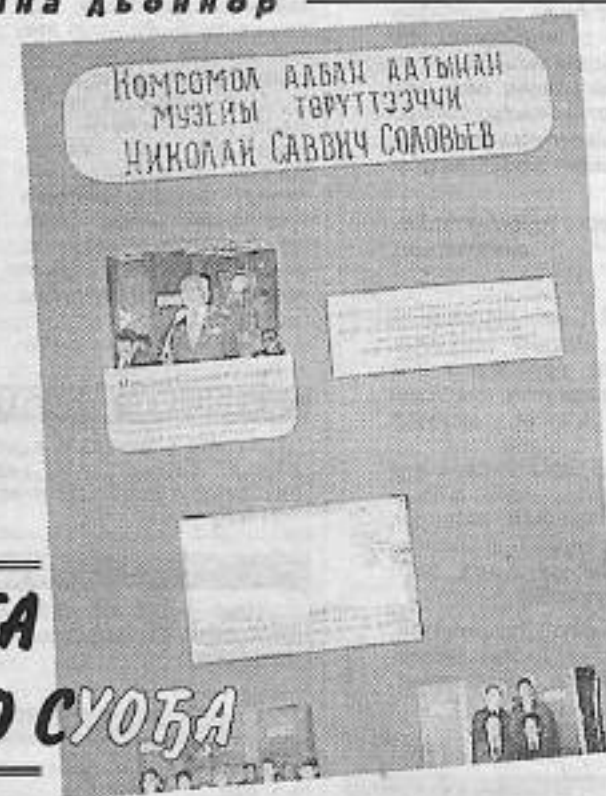

ланг, Мугудай, Хатылы нэһиликтэрин Советтарын депутаттарынан, народнай хонтуруол группатын председателинэн, үлэһит ыччаты үөрэтээһингэ штаты таһынан инспекторынан, ветераннар уонна наставниктар советтарын председателинэн, сохостар парткомун секретарын солбуйааччынан өр кэмгэ энгилэ сүөх үлэлээн кэлбит.

Чурапчы улууугар олонор ааспыт биллиилээх дьоннор тустарынан матырыйааллары хомуй-

КИНИ ААТА УМУУЛУУО СУОҕА

бут, история бэлиэ кэрчиктэрин үйэтитэн хааларбыт. Комсомол албан аатын музейын төрүттээбит киһинэн эмиз кини буолар. Бу музей 1978 с. тэриллэн, комсомол 70 сааһын көрсө сага дьизэ кирибит. Ол эрэри, хомойуох иһин, 1992 с. музей баһаарга быдаһанан, өр кэм устата муһуулуубут матырыйааллара чыпчылыймах түгэнгэ умайан хаалбыт. Кэлин музейы

чөлүгөр түһэрингэ педагогическай үлэ ветерана Д.П. Чечебутов күүскэ ылсан үлэлэспит. Оскуола оҕолорун көмөлөрүнэн, нэһилиэк олохтоохторун күүстэринэн Комсомол албан аатын музейа сөргүтүлүн, өссө кэнгээн, тэнийэн күн бүтүнүгэр дьэри үлэли турар. Николай Саввич төрөөбүтэ 90 сылын көрсө музейга кинизэ аналлаах стенд аһытына.

Хатылытаагы "Ситим" Социальной-культурнай киингэ Н.С. Соловьев чаҕылхай олобуун кэрэһэллэр хаартыскалары, үлэтин-хамнаһын туоһулуур үтүс суруктары, докумуоннары туруоран быыстапка тэрийбиттэрин кэриэстэбил киһизэ кэлбит дьоннор сирийэн, сэргээн көрдүлэр. Бу күн Николай Саввич туһунан үтүө тыл этилиннэ, Кэриэстэбил күн үөрүүлээх

чааһын нэһилиэк баһылыга У.Н. Атласова салайан мытта. Оҕолорун ааттарыттан уола В.Н. Соловьев Хатылы орто оскуолатын туйгун үөрэнээччилэригар анал стипендия олохтууларын иһитиннэрдэ.

Ол кэннэ Николай Саввич үтүө аатын кэриэһигэр "Сүрэхтэн сүппэт ырыалар" дьиз ырыа күрээбэ буолла. Уопсайа тобус киһи кыттымын ылла. Күрэхтэһээччилэр 50-нус - 70-нус сыллардаагы киһи кутун-сүрүн абылыыр, уйулбатын хамсатар ырыалары ыллаан иһитиннэрдилэр. Конкурс Гран-при хаһайкатын аатын "Селенга" дьиз ырыатынан мустубут дьону барыбытын абылаан Марфа Чичигинарова ылла. I мизэ-тэҕэ Дмитрий Попов, II-кэ Ульяна Никифорова, III-кэ Анастасия Захарова тадыстылар. "Көрөччүлэр биһирэбиллэрэ" номинация кыайылаарынан Егор Захаров буолла.

Кэриэстэбил күн олус тэрээһиннээхтик мытылынна. Мань этэн эрэхтэрэ "үтүө киһи умнулуубат" дьиз.

Галина ГОВОРОВА.

Хаартыскаларга: Н.С. Соловьев; Комсомол албан аатын музейыгар Н.С. Соловьева аналлаах стенд.

